

FOLYAMATOS EMLÉKEZET

címmel életmű-kiállítással tisztelgett a Magyar Nemzeti Galéria Korniss Péter Kossuth-díjas és Pulitzer-éremdíjas fotóművész előtt szeptember 28-ai megnyitójával, amellyel a művész öt évtizedes munkásságát tekinti át és tárja a nagyközönség elé a Galéria termeiben. A Nemzet Művésze címmel kitüntetett alkotó, a magyar fotográfia közöttünk élő klasszikusa az idén töltötte be a nyolcvanadik évét, s munkásságának középpontjában az eltűnőben levő erdélyi és magyarországi, paraszti életmód dokumentarista ábrázolása áll. Esetében mégsem egy lezárt életműről van szó, ahogyan Baán László, az MNG igazgatója nyomatékosította, hiszen

például az utolsó szekció képeit a fotográfus a mostani kiállításra készítette. Rétvári Bence, az EMMI parlamenti államtitkára köszöntőjében pedig az elismerések között azt is érintette, hogy a művész korábban a World Press Photo nemzetközi zsűrijének tagjaként is szerepelt. A tartalom kurátorokként Jerger Krisztina, a múzeum művészettörténésze és Baki Péter, a Magyar Fotográfiai Múzeum igazgatója jegyzik, s megnyitó gondolataival Bartis Attila író ajánlotta a látogatók figyelmébe. Korniss Péter Folyamatos emlékezet című nagyszabású kiállítása a Magyar Nemzeti Galéria C épületében 2018. január 7-éig látogatható.

BARTIS ATTILA

„amitől a kép az enyém lesz”

Most egy olyan fotográfiáról szeretnék beszélni, amelyet nem láthatnak ezen a kiállításon, hiszen nem Korniss Péter készítette. A kép egy aszfaltozó munkást ábrázol Marosvásárhelyen a Lenin utcában, szemben a Művészeti Általános Iskolával késő ősszel. Hajnal van, egy tizenegy éves elemista számára még mindenképp. A férfi a járda szélén térdel, talán dohányzik. Vagy csak pihen, már nem tudom. Mögötte a deszkákból tákoló lakókocsi. A lakókocsi mellett aszfaltolvasztó kemence, alulról hatalmas gázzórsza fűti. Ezt ábrázolja a kép. A térdeplő férfit meg a kemence tüzeit, az egyetlen fényt a ködös szürkületben. De úgy ábrázolja, hogy még az olvadó szurok szagát is érezni lehet. Még a gázzórsza zúgása, az is ott van a képen. A fagyos kő a férfi disznóbőr térdvédője alatt.

Meg van egy másik kép is, amely ugyanazokban az időkben készült Gyergyószárhegyen, a Nagypatak utcában. Ahogy a fagyott földúton fején kucsmával, hóna alatt a Zárug-féle boltban vásárolt kenyérral megy hazafele nagyapám.

Meg van egy harmadik kép is meg egy negyedik. A tizenvalahányadiknál elnevetem magam, mert az még nyolcvankettőben is nevetséges volt, ha a szomszéd ugyanazzal a csehszlovák bútorszöveggel húzatta be a Dacia üléseit, amellyel anyám a szalngarnitúrát.

Persze, önök most azt gondolják, hogy ezek a képek nem léteznek, egy ötödikes elemista nem készít képet térdeplő munkásról vagy a hóna alatt kenyérral hazafele baktató nagyapjáról, nincs is fényképezőgépe. Ha pedig lesz valaha fényképezőgépe, akkor is

egészen mást fog fényképezni. És ebben bizonyos mértékig igazuk van. De nem is ez a kérdés. Ami fontos, az az, hogy mikor is látjuk meg valójában a saját nagyapánkat. Akkor, amikor előttünk baktat az úton, vagy majd negyven évvel később, amikor egy vadidegen öregember képét nézzük egy galéria falán.

Nem az a kérdés, hogy láttam-e azt a térdeplő munkást, ugyanis nyilván láttam, hanem hogy hol volt ő negyven évig bennem. Évtizedeken át miért nem jutott eszembe soha legalább egyetlen pillanatra. De még inkább, hogy egy másról, más által készített fotográfia miért is tudja olyan erővel felidézni azt a hetvenkilenc őszi hajnalt, hogy most pontosabban emlékszem rá, mint a tegnapomra.

Bár lehet, hogy még ez sem érdekes. A fotográfia valódi csodája akkor következik be, amikor nem pusztán a bennem levő latens képet hívja elő, hanem amikor a legszemélyesebb emlékemmé tesz valami olyasmit, amit sose láttam.

De itt muszáj megálljunk, s megvizsgáljuk, hogy igazat mondok-e? Hiszen talán csak az Úristenről, a hazáról meg a szerelemről mondtak már annyi féligazságot, mint a fotográfiáról.

Láttam-e már útszélén térdeplő munkásról képet az elmúlt negyven évben? Láttam-e már kenyeret vivő öregembert, táncházat, tisztaszobát, öregasszonyt szénakazlak között? Bizonyára. Szinte kizárt, hogy ne láttam volna. Szinte kizárt, hogy létezne még a föld felszínén bármi, amiről nem készült volna fotográfia, nem egy, de ezer, százezer. A nyomdagép csupán a szavak terjedési sebes-

ségét változtatta meg, de valószínűleg olyan forradalom, amilyen a beszéd kialakulása, a mezőgazdaság feltalálása meg a tudományos forradalom volt az emberiség történetében, olyan forradalom, amely magát az embert változtatja meg mindenestül, most zajlik újra, s mindnyájan forradalmárok vagyunk, akár akarjuk, akár nem. Mindenki önök közül, akinek fényképezőgépe van a zsebében, de nemcsak önök közül, hanem az utolsó indonéziai pásztorfú is, aki azért megy ki a hegytetőre, mert ott van tézerő, s onnan tudja feltölteni a szelfijét az internetre, mondom, még ő is öntudatlan forradalmár. Az a képmenyiség, amely elárasztja a világot, nem csupán a képek számát növeli, hanem az agyunk és a lelkünk működését is megváltoztatja. Azt, ahogyan látunk, ahogyan kommunikálunk. Ahogy a nyelv kihát a gondolkodásra, ahogyan vannak nyelvek, amelyek filozófiára alkalmasabbak, s vannak, amelyek szerelmi vallomásra, úgy hat ki most ez a képmenyiség arra, hogy milyen lesz holnap az emberi faj ahhoz képest, hogy milyen volt az elmúlt ötszáz évben. S milyen volt az első szótól az első gabonaszemig, majd az első kenyértől addig, amíg kiderült, hogy nem mi vagyunk a világ közepe. Szóval biztosan láttam már számtalan képet, amely a témája okán alkalmas lett volna arra, hogy a pillanatnyi valóság elevevességével hozza vissza azt a néhány percet, amíg ott ácsorogtam elemistaként az aszfaltolvasztó kemence melegében.

Roland Barthes használ egy fontos kifejezést: punctum. Nehéz megmondani, hogy mi

* Korniss Péter
következő kiállítása
Hosszútáv címmel
2017. október 18-án nyílik
a Várfok Galériában,
s 2018. január 7-éig
látogatható.

Zarándokok,
1992

Hadirokkant,
1976

Szénaforgató
lány, 1974

is az valójában, de annyi biztos, hogy egy apróság. Egy olyan apróság a kép fő témáján kívül, amely mégis magában hordja mindenesztül azt a világot, amelyben a kép készült, egy semmiség, amitől a kép az enyém lesz, bevisz a saját világába, nem pusztán szemlélője maradok. Még az is lehet, hogy a punctum mindenesztül megváltoztatja a főtéma jelentését. Barthes néhány elég fontos példát is hoz. Az alsóneműk túéles mintázata Mapplethorpe nemi szervekről készült közeli felvételein. Vagy André Kertész vak hegedűsén a földút. A punctum mindenképpen valami olyasmi, ami annak a pillanatnyi objektív valóságnak a része, tehát elvileg nem a fotográfuson múlik a jelenléte. Csak hát mit tesz Isten, milliószámra vannak fotográfusok, akik egy életen át exponálnak anélkül, hogy egy ilyen semmiség legalább véletlenül rákerüljön a képeikre, s van néhány, akiknek az egész életművét meghatározzák ezek a semmiségek.

Nem a földút, nem a báránybőr kucsma, de még csak nem is a bot az öregember kezében. Pedig nagyapám is bottal járt. Hanem a kenyer repedezett héja.

Nemcsak a testtartás, a már-már gyámoltalanul térdeplő férfi a szalonnás kenyérével, hanem az elnyűtt munkásing ujjá alól kilógó patyolatfehér trikó ujjá.

Nem a parasztlány méltóságteljes szoborarca, hiába róla szól a kép, hanem a biztosítottú a blúzán. Ha nem hisznek nekem, álljanak oda a kép elé! Ne is nézzenek a biztosítottú-re, takarják le a kezükkel, s nézzenek a lány

Falusi iskolások, 1973

Férfi plakátokkal, 1997

szemébe! Gyönyörködjenek benne, mint egy szoborban! Majd vegyék el a kezüket a biztosítótűről, s látni fogják, miként telik meg étellel egy szobor!

Nem pusztán a széki asszony a Népligeti buszpályaudvar előtt, hanem a mögötte álló autóbusz London 9900 felirata. Bizonyára lesz, aki elmosolyodik, s lesz, aki elbőgi magát. Mindegy. A fontos az, hogy ami történik velem, mint nézővel, az legalább olyan mértékben múlik ezen a London 9900-on, mint az asszony tekintetén.

Nem a sáros szántás perspektívája, nem a szaladó, fejkendős lányok ritmusa, ez még csak a kompozíció, amelyet esetleg megcsodálok, hanem az egyikük hátán az alig látható iskolatáska. Ennyi kell, hogy ne egy jól komponált képben gyönyörködjek. És ennyi kell, hogy ne csupán unott családi történet maradjon, hanem pontosan tudjam, hogy milyen volt, amikor apám gyalog ment Szárhegyről Gyergyóba iskolába.

Kétségtelenül igaza volt Cartier-Bressonnak, amikor azt mondta, hogy egy zseniális képet néha pusztán milliméterek választanak el egy teljesen érdektelentől. Csakhogy legalább ennyire igaz ez egy biztosítótűre vagy egy kenyér repedezett héjára. Hogy a punctumon legalább annyi múlik. És a millimétereket még csak-csak ki lehet utólag mérni, de egy biztosítótűt meglátni csak ott lehet, akkor, abban a pillanatban.

Igaz, azt is mondta Barthes, hogy ha példákat hozok a punctumra, bizonyos értelemben feltárulkozom. Ez az oka, amiért vannak képek, amelyekről soha nem mondanám el önöknek, hogy melyik apró, szinte láthatatlan részletük miatt képesek felkavarni, magukkal ragadni, éjszakákon át fogva tartani.

Ha Korniss Péter teljes életműve semmi másról nem szólna, csak arról, hogy a fotográfiaival előhívja az évtizedek óta bennünk lappangó latens képeket, az is bőven elég lenne ahhoz, hogy a fotográfia történetének legnagyobbjai között tartsák számon. A fényképezőgép ugyan mára szinte mindenkinek megadatott, de ettől még nem nőtt exponenciálisan a jelentős fotográfusok száma. Valahogy úgy, ahogy az analfabetizmus felszámolásával se szaporodtak el az aranyjánosok.

Csak hát Korniss életműve aligha ennyiről szól. Ha végigjárnák a termeket a hatvanas évek táncházaitól a ma itt, Budapesten takarító, vagy betegápoló széki asszonyokig, ha végignézik Skarbit András életét a Keleti pályaudvartól a tiszaszalári, romos házig, pontosan látni fogják, hogy miről beszélek. Vannak alkotók, akik az életüket fényképezik. Például André Kertész. S vannak, akiknek az válik az életévé, amit fényképeznek.

Egyszer egy magyar származású képzőművész azt mondta, a hírnévhez egy dolog kell, hogy valaki mániákusan ugyanazt csinálja egész életében, teljesen mindegy, hogy

mi az. Hát, nem tudom. Én aztán tényleg mániákus vagyok, de eléggé kiábrándultam ettől a mondattól. Például, mert ahol ilyen tétje van a hírnévnek, ott én már kételkedem a mánia hitelességében. Mindenesetre tény, hogy azok nagy része, akik az emberiség történetéhez, de leginkább a művészethez érdemben valamit hozzáadtak, azok megszállottak voltak. Korniss Péter nem az. A megszállottakat legalább életükben fél vállról lehet venni, boldog az istenadta. Kornisst az első munkáitól kezdve nem tudta félvállról venni senki. És nem véletlenül.

Az a munka, amelyet az elmúlt ötven évben végzett, a legkevésbé sem megszállottságra vall, hanem tudatosságra, következtességre és, hogy egy elavult, mára már-már szinte kínosnak számító szót is használjak, szeretetre. Azért merem ezt a szót használni, mert tőle idézem. Egyszer abban a kitüntetésben volt részem, hogy kaptam tőle egy könyvet. „B.A.-nak, a szülőföld szeretetével.” Aki mögött ilyen életmű áll, annak elhiszem. Pontosítok. Kizárólag egy ilyen életmű láttán hiszem el, hogy valaki pontosan tisztában van a szeretet szó jelentésével, s nem az érzelmi vakság színönimájaként használja. E nélkül a szeretet nélkül aligha lehetne egy életen át végezni azt a munkát, amely sokkal többre törekszik, mint egy személyes mánia kielégítésére.

Ha van felelőssége az írástudónak, márpedig van, akkor ugyanúgy van felelőssége a fotográfusnak is. Nyilván nincs honnan tudnom, mégis meggyőződés, hogy Korniss ama kevés fotográfus közé tartozik, akik e felelősségérzet nélkül egyszer nem nyomták le életükben az exponálógombot.

Végezetül szólnék pár szót a jövőről. Ugye, az az ideális, ha nem látunk a jövőbe. Ha talány, fehér folt, ajándék. Vagy kíméletes titok. Sajnos, nem mindig adatik meg ez a kegy az ember számára. Van egy színes kép, egy piros táblával: Ceausescu, eroism, Romania, comunism. Ugye, nem kell lefordítanom. Hát punctumnak nem nevezném ezt a mondatot, bár aligha lehet azt a világot pontosabban leírni, mint ezzel a négy szóval. Ha jól emlékszem, székely ruhás lányok vonulnak alatta. De lehetnének akár román népviseletben is. Egy nincs közöttük, akinek '89 decemberéig eszébe jutott volna, hogy valaha is lekerül onnan az a tábla. Egy nincs az első terem táncázás lányai között, akinek valaha, akár kilencvenben is eszébe jutott volna, hogy ugyanő lesz kiállítva az utolsó teremben is, Budapest, Népliget, London 9900. Mondom van, amikor a jövő láthatatlan. Ez sokszor ajándék, vagy pusztá kímélet.

És van, amikor látható. Én legalábbis most látni vélem. Mégpedig, hogy lesznek kurzusok, amelyek be akarják majd tiltani Korniss képeit. Okkal. Mert az ő képei bizony veszélyesek. Nem a dokumentarista voltak miatt,

hanem a punctumok miatt. Az erejük miatt. Ami miatt a legkevésbé sem nosztalgiát ébresztenek, hanem egyszerűen életre keltik bennünk a saját valóságos múltunkat.

Bizonyára igaza van azoknak, akik szerint Korniss Péter dokumentarista fotográfus. Talán ő is annak nevezi önmagát. Csakhogy egy sima dokumentarista úgy adja át a múltat, mint egy kövületet. Korniss viszont épp az ellenkezőjét teszi. A bennem levő követ tőri fel, a valóságom hiteles, élő részévé teszi azt, ami papírforma szerint már csak kövület lehetne bennem. Próbálok példát mondani. Egy alma meg egy alma az két alma. Ezt elemiben megtanuljuk, s akkor is tudjuk, ha álmunkból felköltönek. Valami ilyesmi lenne a dokumentarista fotográfia. Tudás. De soha az életben nem fogunk ezekről az almákról álmodni. Álmodni csak arról a két almáról fogunk, amelyet anyánk előkotort a spájzból, amikor semmi más ennyivaló nem volt, vagy arról a két almáról, amelyet az első szerelmünkkel loptunk a temető kertben. Aki ezt nosztalgiának hiszi, az mérhetetlenül téved. Ezek a történetek vagyunk, ez az életünk. Ezt fényképezte le Korniss Péter. És aki számára bármilyen kötődés, identitás az ördögtől való, aki a múltat kövületként akarja múzeumban tartani, annak bizony nagy gondot jelenthetnek Korniss képei.

És ugyanígy lesz egy másik kurzus, látják, jövő időt használók, még véletlenül sem jelent, mert amelyben mi most huszonzét éve élünk, az mindkét iskolának még csak az alsó tagozata, még csak turáni átkocska, még csak a féligazságainkat tanuljuk legyűrni a másik torkán, szóval jön majd a másik, amely majd kötelezővé teszi Kornisst. Persze, hogy Kornisst, hiszen nála elemibb erővel senki nem mutatta meg, mit jelent a Kárpát-medence. Hadd ivódjon bele már kiscsoportban az ovikokba, kik vagyunk. Csak ennek a kurzusnak a katonái majd jól válogassanak, nehogy véletlenül a román parasztokról vagy a szlovákokról készült képeket tegyék ki az óvodákba. Mert bizony Korniss Péternél aligha látja és látatja bárki pontosabban, hogy a Kárpát-medence kétségtelenül a mienk, ebből táplálkozik itt bódog-bódogtalan, akár akarja, akár nem, ez a hol világ vége, hol világ közepe termeli ki a maga népnemzeti parasztjait és urbánus kubikosait egyaránt, a nyolcvanas évek vendégmunkásait ugyanúgy, mint a maiakat, ennyink van, csakhogy ez a „mienk” sokkal többes számúbb, mint azt néhányan szeretnék. Talán senki nem vette nála komolyabban, hogy Dunának, Oltnak egy a hangja. Esetleg Bartók. Meg persze Ady. Csak velük ellentétben Korniss Péter hála istennek még él. Itt áll előttünk. Nyugodtan fejet lehet előtte hajtani. ♦♦